

12977

308(47-52)

V-97

308(47.925)
Մ-97

Ա. ՄՈՒՎՅԱՆ

ԿՈՒՆՏՈՒՐԱԿԱՆ ՃԻՆԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ
ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

ՅԵՐԵՎԱՆ - 1929

25 SEP 2006

1 DEC 2009

308 (47.925)

U-94

58

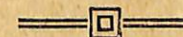
Ա. ՄՈՍԿՅԱՆ

ԿՈՒՆՏՈՒՐԱԿԱՆ ԶԻՆԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

(Զեկուցում Հայաստանի կոմկուդների VI համագումարում 1929 թ.
ապրիլի 11-ի նիստում)

3452

1007
30900

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

ՅԵՐԵՎԱՆ--1929

04.07.2013

12977

ՊԵՏՏՐԱՏԻ II ՏՊԱՐԱՆ
ՅԵՐԵՎԱՆՈՒՄ
Պատվեր № 612, Հր. № 991
Տիրաժ 1000
Գրառեպլար № 2166 (բ.)

ԿՈՒԼՏՈՒՐԱԿԱՆ ՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

(Զեկուցում Հայաստանի Խորհուրդների VI համագումարում 1929 թ.)
ապրիլի 11-ի նիստում)

1. ԿՈՒԼՏՈՒՐ-ԼՈՒՍԱՎՈՐԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ՏԵՂԸ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ

Ընկերներ.

Կուլտուրական ֆրոնտը դադարել է յերկրորդ ֆրոնտ լինելուց, հին և սխալ մտայնությունն է ասել, թե կա ռազմական ֆրոնտ, տնտեսական ֆրոնտ, կա և յերրորդ ֆրոնտ, կուլտուրական ֆրոնտ: Կուլտուրական շինարարությունը «յերրորդ ֆրոնտը» չէ. նա ընդհանուր սոցիալիստական ֆրոնտի ամենակարևոր, անբաժանելի սեկտորներից մեկն է: Յե՛վ այսոր շատ քիչ է մնացել թիֆլիսյան մարդկանց, վորոնք ասելին, թե «կարելի չէ կուլտուրական խնդիրների լուծումը մի քիչ հետաձգել, լուծել յերկրորդ կամ յերրորդ հերթին, իսկ առաջին հերթին տվե՛ք զործարաններ կառուցենք, ճանապարհներ կառուցենք, գյուղատնտեսությունն աշխատե՛ք դը բարձրացնենք»: Այսոր բոլորի համար արդեն պարզ է, վոր տնտեսական շինարարությունն ամենասերտորեն կապված է կուլտուրական շինարարության հետ, վոր չի կարելի ելեկտրիֆիկացիայի յենթարկել յերկրը, յերբ բանվորն անգրագետ կամ կիսագրագետ է, չի կարելի կոլեկտիվ տնտեսություն կազմակերպել անգրագետ գյուղացիներից, չի կարելի բերքը բարձրացման խնդիրը լուծել, գյուղատնտեսության մեխանիզացիայի խնդիրը դնել և լուծել՝ յերբ գյուղացիների հիմնական մասսան կիսագրագետ կամ անգրագետ է:

Հարցն այդպես է դրված, ընկերներ. ահա թե ինչու վերջին յերկու տարվա ընթացքում, Կոմկուսակցության 15-րդ համագումարից հետո, և՛ կուսակցության, և՛ խորհրդային իշխանության, և՛ լայն հասարակության ուշադրության կարևորագույն առարկա չեն դարձել կուլտուր-լուսավորական խնդիրները: Ու վո՛չ միայն ուշադրության առարկա, այլ և հոգատար քննության առարկա: Այդ աննախընթաց շահագրգռության հիմքն այն է, ընկերներ, վոր տնտեսության ռեկոնստրուկցիայի պրոցեսն առաջադրել և պահանջում է լուծել ամբողջ շարք կուլտուրական խնդիրներ, վորոնք անհրաժեշտ պայմաններ են սոցիալիստական աշխատանքների համար: Յե՛վ Համամիութենական Կոմմունիստական Կուսակցության 15-րդ համագումարի հռչակած «Կուլտուրական հեղափոխություն» լոզունգի պատմական իմաստն հենց այն է, վոր կուլտուր-լուսավորական աշխատանքների ընթացքը հարմարեցնենք սոցիալիստական շինարարության խնդիրներին:

Վորոնք են առաջադրված անելիքները. առաջին՝ կուլտուր-լուսավորական բոլոր հիմնարկների, նրանց աշխատանքների զարգացման տեմպը պիտի խիստ արագացնել, յերկրորդ՝ այդ կուլտուրական հեղափոխական շինարարական աշխատանքի մեջ պիտի քաշել մասսաներին, նրանց կազմակերպված և ակտիվ ստեղծագործական մասնակցությունն ապահովել կուլ-

տուրական շինարարութեան համար: Յեւ չերորդ մոմենտը, վոր կուտուրական հեղափոխութեան բովանդակութիւնն է կազմում՝ կուտուրական վողջ աշխատանքների մեջ պիտի սրել դասակարգային գիծը, անցկացնել պրոլետարական կոմունիստական սկզբունքները: Կուտուրական հեղափոխութեան այդ յերեք, բայց միասնական խնդիրների ամփոփումը և գումարումն է: Այսպիսով կուտուր-լուսավորական աշխատանքները կազմում են անբաժանելի մասը սոցիալիստական շինարարութեան, վողջ յերկրի, վողջ հասարակութեան սոցիալիստական վերակազմավորման:

Սոցիալիստական շինարարութեան ընդհանուր պլանավորման և առարկա աշխատանքների ընթացքում սուր ու գործնական խնդիրների մի ամբողջ շարան ծառանում և շարունակ պրոլետարիատի դիկտատուրայի իշխանութեան առաջ, խնդիրներ, վորոնք սոցիալիստական շինարարութեան բացերն են:

Արդյունաբերութեան և գյուղատնտեսութեան ռեկոնստրուկցիայի աշխատանքների մեջ գոյութիւն ունեն հիմնական բացեր, բազմաթիւ թերութիւններ՝ աշխատանքի ռացիոնալ կազմակերպման, մեքենաների ոգտագործման, աշխատանքի ընդհանուր արտադրութեան և դիսցիպլինայի, բերքի բարձրացման, նոր կուտուրաների տարածման և այլ խնդիրները, վորոնք ամենացավոտ կերպով խփում են սոցիալիստական շինարարութեան ընթացքին և ամիջական հետեանք են մեր բանվոր և գյուղացի մասսաների ցածր կուտուրականութեան: Ընկ. Լենինն ասել է այդ մասին. «Մեր սոցիալիստական շինարարութեան առաջ գլխավոր խոչընդոտը հանդիսանում է մասսաների ցածր կուտուրական մակարդակը»: Բանվորներն ու գյուղացիներն իրենք արտադրական աշխատանքի պրոսպեստում այդ զգում են և պահանջում են բավարարել իրենց ընդհանուր կուտուրական պատրաստութեան և տեխնիկական վորակավորման բացերը:

2. ԿՈՒՆՏՈՒՐԱԿԱՆ ՎԵՐԵԼՔԻ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ

Բանվորի և գյուղացու արտադրական աշխատանքի կուտուրայի և ընդհանրապես նրանց կուտուրական մակարդակի բարձրացումն անհրաժեշտ պայման է սոցիալիստական շինարարութեան: Իսկ այդ կուտուրան այժմ սպասանալի չափերով ցածր է և հետեանք բանվոր և գյուղացի մասսաների այբբենական և տեխնիկական հետամնացութեան: Պետք է համառ աշխատանքներ տանել՝ վերացնելու համար բանվոր և գյուղացի մասսաների անգրագիտութիւնը: Միաժամանակ սիստեմատիկորեն պիտի իրականացնել ընդհանուր նախնական ուսում մտցնելու պլանը:

Կուտուրական շինարարութեան պլանը պիտի առաջին հերթին ապահովի այդ յերկու խնդրի լուծումն առաջիկա տարիների ընթացքում: Նրանց լուծումն անհրաժեշտ պայման է, հիմքն աշխատավոր մասսաների կուտուրական վերելքի: Այս մասին ճիշտ է նկատել Ընկ. Լենինը. «Գրագիտութիւնը կուտուրա չէ և վոչ ել կուտուրայի մասը, այլ նրա պայմանը, պայման այն բանի համար, վորպեսզի պրոլետարիատը կարողանա իր իշխանութիւնը պահպանել»:

Նույն խնդրի մասին Ընկ. Ստալինը գրում է հետեւյալը.

«Դժվար չէ հասկանալ, վոր առանց ընդհանուր պարտադիր ուսում

մտցնելու չենք կարող լրջորեն առաջ շարժել: Վոչ մի կուտուրական հեղափոխութիւն չի լինի մեզ մոտ, չի լինի ժողովրդատնտեսութեան հզոր զարգացումը, չի լինի իշխանութեան իրական և սերտ մերձեցումն աշխատավորների հետ՝ առանց այդ պարտադիր ընդհանուր նախնական ուսման»:

Հարցն այսպես դնելուց հետո խնդիր է առաջանում՝ արդյոք անգրագիտութեան վերացման տեմպը, ընդհանուր ուսում մտցնելու տեմպը, բավականաչափ արագ է. և կան արդյոք չերաշխիքներ, վոր արագորեն այդ պայմանները մենք կստեղծենք: Պետք է այստեղ ամենավորոշակի կերպով հաշտարարեմ, վոր այդ տեմպը մեզ մոտ, Հայաստանում, մինչև այժմ շատ թույլ է չեղել: Չափահասների անգրագիտութեան վերացման տեմպը և ընդհանուր ուսում մտցնելու տեմպն անբավարար է, թույլ է, դանդաղ, մանավանդ յեթե նկատի ունենանք այն, վոր Անդրկովկասը, մասնավորապես Հայաստանը, Խորհրդային Միութեան ամենից անգրագետ շրջաններից մեկն է: Անդրկովկասում մենք ունենք 100 քաղաքացիներից ընդամենը 27,8 եւ Անդրկովկասում մենք ունենք 44,1, Վրաստանում՝ 36,7, Ադրբեջանում՝ 18,5, գրագետ, Ռուսաստանում՝ 44,1, վրաստանում՝ 36,7, Ադրբեջանում՝ 18,5, Հայաստանում՝ 25,2. այսպես և գրութիւնը: Ուրեմն գրագիտութեան տեսակետից Անդրկովկասը խորհրդային աշխարհում հետամնաց շրջաններից մեկն է, և Հայաստանն էլ Անդրկովկասյան Ֆեդերացիայի հանրապետութիւններում միջին տեղն է բռնում: Յեթե գրագիտութեան այժմյան մակարդակը համեմատելու լինենք մինչպատերազմյան Հայաստանի հետ, ուր այն շատ ցածր է չեղել, այն ժամանակ մեր այս որով գրութիւնը միութարական կարող է համարվել. 22 թվականին գրագետների տոկոսը չեղել է 16,9, իսկ 29 թ. 25,2 տոկոս է. քիչ առաջ ենք շարժվել: Բայց փաստը մնում է փաստ, այն, վոր Հայաստանում դեռ կան 300,000 անգրագետ ու կիսագրագետ մարդ, և այդ յերեք հարյուր հազար անգրագետին կամ կիսագրագետին գրագետ դարձնելու խնդիրը մեր առաջ ծառացած է իբրեւ մի սագրագետին գրագետ դարձնելու խնդիրը մեր առաջ ծառացած է իբրեւ մի կարեւորագույն աշխատանք, վոր պետք է կատարել, վորից չենք կարող խուսափել: Բայց ինչ ենք արել: Հայաստանի խորհրդային իշխանութեան ութ տարվա ընթացքում կարողացել ենք իկվիդացիայի յենթարկել հարյուր հազար մարդու անգրագիտութիւնը: Անգրագիտութեան վերացման աշխատանքների պատկերը վերջին տարիներում հետեւյալն է. զանազան կուրսեր անցնելով գրագետ են դարձել 25—26 թվին 15,791 մարդ, 26—27 թվականին—14,200 մարդ, 27—28 թ.—15,435 և միայն այս տարի յե, վոր ունենք վորոշ բեկում. անգրագիտութեան վերացման կետերից այս տարին անց ենք կացրել 31,000 բանվոր և գյուղացի: Այս տարի կոմսոմոլի նախաձեռնութեամբ կատարած կուտ-արշավի Սարատովի նահանգի հոյակապ ուրիշակին հետեւելով՝ Խորհրդային Միութեան բոլոր կողմերում կուտ-արշավ է սկսվել անգրագիտութեան դեմ: Մեզ մոտ նույնպես անգրագիտութեան վերացման գործը բավականին մեծ ազդակ ստացավ շնորհիվ մեր կոմսոմոլիստ ընկերների, բանվորների, նրանց պրոֆմիութիւնների, խորհրդային հասարակական այլ կազմակերպութիւնների գործող մասնակցութեան, մասնավորապես շնորհիվ այն բուն, խանդավառ վերաբերմունքի, վոր մեր ուսուցչութեան կողմից հայտնաբերվեց դեպի կուտուրական այդ մեծ գործը, մնորհիվ այդ բոլորի այս տարի 31,000 մարդ գրագետ ենք դարձրել, ուրեմն 16,000 մարդով ավելի, քան անցյալ տարի: Այս 16 հա-

զար մարդն անշուտ կուտ-արշավի հետևանքով են այսոր գրագետ: Անգրագիտության վերացման գործի կազմակերպման գործում ամենամեծ դեր է կատարել մասնավորապես «Կորչի անգրագիտությունը» ընկերությունը:

Հասարակական այն լայն ինդիգիտությունը ու ինքնագործունեությունը, վոր ցուցահանվեց այս տարի անգրագիտության վերացման գործում, հաստատում են այն ճշմարտությունը, վոր կուտ-լուսավորական վիթխարի այս գործը գերատեսչական բնույթի գործ է, այլ լայն հասարակական: Կուտ-արշավի հաջող փորձը ցույց է տալիս այն ճանապարհը, վորով մենք պետք է հետագայում կա գնանք անգրագիտության վերացման գործում: Անգրագիտությունը թերևս հեշտությամբ կարելի լինե՞ր վերացնել, չեթե խորհրդային իշխանությունը հարուստ լինե՞ր, չեթե կարողանար մեկեն հարյուր միլիոններ տրամադրել այդ գործի համար: Այդ միլիոնները չկան, բայց կա աշխատավորական լայն մասսաների ինդիգիտությունը, ինքնագործունեությունը և նրա արդյունքը կուտուր-լուսավորական աշխատանքների բնագավառում. մենք այս տարի տեսնում ենք, տեսնում ենք ամբողջ Միություն մեջ, տեսնում ենք Խորհրդային Հայաստանում: Առանց այդ կապիտալի մենք չենք կարող լուծել անգրագիտության վերացման խնդիրը:

Այդ այդպես է մասնավորապես պատճառով, վոր մեր մասսայական դպրոցները չեն ընդգրկում դպրոցական հասակի բոլոր չերեխաներին: Ուրեմն աճում է մի ամբողջ շերտ բանվորների, գյուղացիների և քաղաքացիների, վորոնք անգրագետ են, վորոնք անգրագիտության վերացման խնդիրը մոտակա տարիների ընթացքում մեր առաջ պետք է դրվի ամենասուր ձևով:

3. ՄԱՍՍԱՅԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐԻ ԴՐՈՒԹՅՈՒՆՆ ՈՒ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Իսկ ի՞նչ պատկեր են ներկայացնում մասսայական դպրոցները: Այս բնագավառում վերջին տարիների ընթացքում ունենք համարյա թե կալուն վիճակ, դպրոցների թիվը չի աճում, կամ չեթե աճում է, դանդաղ կերպով: Յեւ ձեզ թվեր կբերեմ. առաջին աստիճանի դպրոցներ—25-26 թվականից ունեցել ենք 704, 62.370 աշակերտներով, 26-27 թվականին 713 (ուրեմն ընդամենն ավելացել է 9 դպրոց) 65,343 աշակերտներով (չերեք հազար աշակերտ է ավելացել ընդամենը), 27-28 թվականին քիչ ավելի արագ ենք առաջ գնացել. այդ տարի ունեցել ենք 752 դպրոց 68.609 աշակերտով: 28-29 թվին ունենք 770 դպրոց 70.566 աշակերտներով: Դուք տեսնում եք, վոր վերջին տարում դպրոցների ցանցը քիչ է աճել: Աշակերտության թվի աճումը նույնպես անբավարար է, հնարավորություն չունենք դպրոցական հասակի բոլոր չերեխաներին ընդգրկել մեր դպրոցներում (ճիշտ թվեր չունեմ, բայց հավանորեն ընդգրկում ենք դպրոցական հասակի չերեխաների 60—70 տոկոսը միայն):

Մենք կաղմել ենք անգրագիտության վերացման և ընդհանուր ուսում մտցնելու պլանը: Ըստ այդ պլանների 32-33 թ. քաղաքում ուսումը կարող ենք հայտարարել պարտադիր, իսկ գյուղում այն կլինի մատչելի, այսինքն հնարավորություն կունենանք բոլոր ցանկացողներին դպրոց ընդունել: Մի մոմենտ հարկավոր է այստեղ ընդգծել. գյուղի բոլոր չերեխաները հնարավորություն չունեն դպրոց գնալու. (խոսքս չքավորների մասին է), մենք

ձեզ հետ միասին լավատես չենք, վոր ասենք, թե 33 թ. գյուղում չքավոր չի լինի, նա կլինի, և չերեխաների մի վորոշ մասը չերեխ պետք է մնա դըպրոցներից դուրս: Միայն 1935-36 թ. միությունական մասշտաբով, ամենայն հավանականությամբ, կունենանք ընդհանուր պարտադիր ուսում: Դրա համար հարկավոր է բյուջեական ամուր բազա: Հնգամյա պլանն այդ բազան մար հարկավոր է բյուջեական ամուր բազա: Հնգամյա պլանն այդ բազան չենթադրում է, նա պետք է ստեղծվի: Սակայն պետք է ասել, վոր մեր ընդհանուր աղքատության պատճառով այդ նյութական բազայի ստեղծումը, հավանորեն, պիտի հանդիպի մեծ դժվարությունների: Հասարակական ինքնագործունեություն կապիտալը պիտի ավելացնել բյուջեական միջոցներին: 5-ամյա մեր պլանները պիտի կաղմել և սխտեմատիկորեն անշեղ կերպով իրագործել:

Բայց լուսավորության գործի բնագավառում կան ամենասուր խնդիրներ, վորոնք այժմ ևեթ պետք է լուծվեն, վորոնք իրենց լուծումն են պահանջում: Այդ սուր խնդիրներից մեկն այն է, վոր բանվորների, չքավոր գյուղացիների, միջակ գյուղացիության բոլոր չերեխաներին հնարավորություն տանք իրական կրթություն ստանալու, վորպեսզի նրանք իրական դպրոց մտնելով գնան մինչև վերջին խմբերը: Իսկ այժմյան դրությունն այնպես է, վոր չքավորի չերեխան մտնում է դպրոց և 1—2, լավագույն դեպքում 3 տարի հետո դպրոցը թողնում: Նկատվում է, վոր առաջին աստիճանի դպրոցի 4-րդ խմբակը հասնում է 1-ին խմբակում ընդունված չերեխաների մի քառորդը, մնացողները, հարկավ, համեմատաբար ունեորների չերեխաներ են: Չի կարելի հանդուրժել, վոր չքավոր գյուղացու չերեխաները, վոչ ապահովված բանվորների չերեխաները դպրոցից հեռանան մեկը, վոչ ապահովված բանվորների չերեխաները փաստորեն անգրագիտություն տարի սովորելուց հետո, այդպիսով նրանք փաստորեն անգրագիտության գիրկն են ընկնում, նրանք չեն կարողանում ձեռք բերել այնքան թյան գիրկն են ընկնում, նրանք չեն կարողանում «Ավանդարդ» կամ «Մաճկալ» պատրաստություն, վոր կարողանան կարդալ «Մաճկալ» կարդալ թերթերը: Իսկ այն գյուղացին, վոր չի կարողանում «Մաճկալ» կարդալ՝ նա արդեն կիսագրագետ կամ անգրագետ է: Չքավոր աշակերտներին ոգնելու խնդրում պետական բյուջեն, տեղական բյուջեն, հասարակական կազմակերպությունները պետք է լայն չափերով ընդառաջեն: Պետք է ստեղծել չքավորական ֆոնդեր՝ անապահով չերեխաներին դպրոցներում պահելու համար: Այդ ֆոնդերն այժմ ել կան, սակայն փոքր չափով: Այս տարի տեղական բյուջեով նախատեսված է 39,000 ռուբլի. աշակերտական կոոպերացիան նույնպես զրական գործ կատարում է— չքավոր աշակերտներին դասագրքեր են տալիս, կոշիկ, հագուստ և այլն: Չքավոր աշակերտությանն ոգնելու գործը շատ լուրջ խնդիր է, մենք չենք կարող չքավոր գյուղացու տնտեսության բարձրացման մասին լուրջ կերպով խոսել, չեթե նրա չերեխան դպրոց գնալու հնարավորություն չունի:

Այս սուր հարցի կողքին դրված է ընդհանրապես մասսայական դըպրոցի աշխատանքի վորակը բարձրացնելու խնդիրը: Այժմյան վորակից մենք դժգոհ ենք. այն անբավարար է: Հսկայական խնդիրներ են դրված մեր առաջ այս մտքով: Այդ խնդիրներից հիմնականն այն է, վոր դպրոցը պետք է մոտեցնել, կապել տնտեսության հետ: Այսոր արդեն գյուղի դըպրոցներին ագրոնոմիզացիայի խնդիրը մեր առջև դրված է իբրև միաժամաբար: Երբեք միաժամաբար, և՛ կուտուրական մի պահանջ: Այս ուղղությամբ հա-

մեծ աշխատանք կատարված է. մենք կազմակերպել ենք մասսայական գյուղական դպրոցի այնպիսի մի տիպ, վորպիսին գյուղացիները դպրոցն է (ուսնենք քառասունից ավելի գյուղացիներ): Նրա նպատակն է պատրաստել գյուղի համար կուլտուրական աշխատողներ, կազմակերպիչներ: Գյուղացիության ուսումնական ծրագրերը և պլանը միանգամայն համապատասխանում են գյուղի կուլտուրական բարձրացման խնդիրներին: Նույն տիպի դպրոցներ են քաղաքում գործարանական 7-ամյակները, վորոնցից մենք ուսնենք առաջմաս չերկուսը: Մասսայական դպրոցի ագրոնոմիկացիայի համար վորոշ նյութական բազա մենք այսօր ունենք. դա գյուղական դպրոցների հողաբաժիններն են: Յուրաքանչյուր դպրոց ունի միջին թվով 5 դեպիտան հող. սակայն դժբախտաբար չունենալով ագրոնոմներ և ինվենտար, ստիպված ենք չեղել այդ հողամասերն արենդով տալ: Մեզ այդ բանի համար մեղադրում են, սակայն մենք արդար ենք. արենդից ստացված դրամով կահավորել ենք դպրոցը: Իսկ դպրոցների կահավորման ծանր վիճակը բուրդի հայտնի յե: Բայց այժմ մենք արդեն կազմակերպչական հնարավորություն ունենք այդ հողամասերը մեր սեփական միջոցներով մշակելու: Պետք է սկսել այդ աշխատանքը: Իսկ գործը գլուխ բերելու համար պահանջվում է, վոր ընդառաջ գան կուլտուրականները, գյուղի հասարակական կազմակերպությունները: Գյուղի տնտեսության բարձրացման իրեն մի ուժանդակ և կարևոր միջոց՝ պետք է գյուղական դպրոցների հողամասերը մշակել աշակերտության միջոցով, դարձնել ագրոնոմիկացիայի ուսուցանող, այդպիսով աճող սերնդին տալ ագրոնոմիկական գործնական կրթություն:

Մեր մասսայական դպրոցը գյուղացիության սիրտ առարկան է. Գյուղացիությունը, դուք գիտեք, հսկայական միջոցներ է տվել մեր դպրոցներին շինարարության համար: Համեմատ է այն ֆոնդը, վոր Լուսժողովրդատնտեսությունում և դպրոցական շինարարության համար (անցյալ տարի 180 հազար ռուբլի, այս տարի 200 հազար ռուբլի). համեմատ հմ անվանում այն պատճառով, վորովհետև այդ գումարը բոլորովին չի համապատասխանում դպրոցական շինարարության այն պլանին, վոր մենք կազմել ենք, այն ուսով պահանջներին, վորը գյուղը և քաղաքն ունեն: Ձեզ հայտնի չե, վոր քաղաքներում դպրոցական շենքերի գրություն ուղղակի կատաստրոֆիկ է, ունենք չենք, անգամ չորս հերթի պարապմունքներ: Գյուղական դպրոցներից շատերը վորոքմելի շենքեր են, անհարմար, զուրկ տարրական հարմարություններից: Բայց աշխատավոր գյուղացիության խնդիրատիվը դպրոցական շինարարության մեջ ուղղակի հոշակապ է. նրա միջոցներով կամ նրա ոգնությունը կառուցված է 250 դպրոց: Գյուղացիության այդ վերաբերմունքն ամենալավ նշանն է նրա կուլտուր-լուսավորական պահանջների. այդ ինքնագործունեությունը պետք է շարունակել և խորացնել գլուղում ու քաղաքում: Ծնողական ժողովները, արհեստակցական միությունները, խորհրդային մյուս կազմակերպությունները պետք է կազմակերպված ոգնություն ցույց տան մեր մասսայական դպրոցներին: Առանց այդ ոգնության, միայն պետական բյուջեով, մենք բոլոր հարցերը լուծելու հնարավորություն չունենք: Յիս կարծում եմ, վոր այդ ոգնությունը մենք կստանանք և այդ ոգնությունը կաշողվի վերացնել ամբողջի անգրագիտությունն աշխատավոր

մասսաների, իրականացնել ընդհանուր նախնական ուսումը, բարձրացնել դպրոցական աշխատանքների վորակը:

4. ԱՐԶԵՍՏԱԳԻՏԱԿԱՆ ԼՈՒՍԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՅԵՎ ԽՆԴԻՆԵՐԸ

Բանվոր դասակարգի և գյուղացիության հիմնական մասսայի արհեստագիտական լուսավորության առանձնահատուկ խոշոր նշանակությունն ակնհայտ է, մանավանդ այժմ, յերբ սոցիալիստական ռեկոնստրուկցիայի յենթարկվող արդյունաբերությունն ու գյուղատնտեսությունն որեցոր աճող չափերով պահանջում են մեծ թվով վորակյալ բանվորներ, տեխնիկներ, կուլտուրական գիտակից անդամներ, կուլտուրական կոոպերատորներ, բարձրորակ մասնագետների մեծ կադրեր: Սոցիալիզմի կառուցման վորջ պլանը կենթարկվի ամենամեծ սպառնալիքի, յեթե բանվորական ուժի վերաբերությունը չկարողանանք ապահովել: Արհեստագիտական լուսավորության վորջ աշխատանքները պիտի սերտորեն կապել արդյունաբերության և գյուղատնտեսության հետ, նրա զարգացման վորջ ընթացքը և բովանդակությունը խստորեն համաձայնեցնել արտադրության կարիքներին հետ:

Տնտեսության ռեկոնստրուկցիայի կրողներն են վորակյալ բանվորը և կուլտուրական գյուղացին: Նրանք պետք է ունենան տեխնիկական գրագիտության վորոշ անհրաժեշտ մակարդակ: Տեխնիկական գրագիտության տեսակետից մինչպատերազմյան Հայաստանը, մինչհեղափոխության շրջանի Հայաստանը գտնվում էր ուղղակի նահապետական, պրիմիտիվ վիճակում. ամբողջ Հայաստանում չի չեղել վոր մի արհեստագործական դպրոց: Մա այնպիսի դրություն է, վորից յենել մենք չեյինք կարող արհեստագործական լուսավորության գործի կազմակերպման համար: Իսկ մեր բարձրացող տնտեսությունը, ելեկտրիֆիկացիայի յենթարկվող մեր հանրապետությունը պահանջում են, վոր բանվորը կուլտուրական լինի, գյուղատնտեսությունը պահանջում է գիտակից կուլտուրական աշխատողներ, կոլեկտիվ տնտեսություններ՝ կուլտուրական կոոպերատորներ:

Այդ խնդիրներն այսօր չեն միայն, վոր գիտակցում են կառավարությունը և Լուսժողովրդատնտեսության ծարիրներ առաջ մենք դիմել ենք այդ խնդիրների լուծմանը: Ունենք արհեստագիտական կրթության վորոշ ցանց՝ սկսած տարրական կուրսերից և գյուղատնտեսական տարրական դպրոցներից մինչև Պետական Համալսարանը: Յեթե ձեզ հետաքրքրում է, կարող եմ թվական տեղեկություններ տալ. — Մեր համալսարանն ունի 5 ֆակուլտետ 1250 ուսանողով, ունենք 2 բանֆակ, 12 տեխնիկում, 1 կոնսերվատորիա և 1 յերաժշտական ստուդիա, յերկու ֆարգործուս, 9 գյուղատնտեսական դպրոց և զանազան տիպի մի շարք կուրսեր: Համալսարանը, վորը կոչված է բարձրորակ մասնագետներ տալու, ունի, ինչպես ասացի, 5 ֆակուլտետ՝ մանկավարժական, բժշկական, գյուղատնտեսական, տեխնիկական և սոցիալ-տնտեսական: Հայաստանի համալսարանը կոչված է տալու և տալիս է սոցիալիստական շինարարությանն ամբողջ մի սերունդ մասնագետների, վորոնք պիտի աշխատեն տնտեսական և կուլտուրական սապարիզում: Մի ժամանակ կային ընկերներ և քաղաքացիներ, վորոնք հարցականի տակ եյին գնում համալսարանի գոյության խնդիրը. նրանք ասում էին. «Ի՞նչ կարիք

կա այդպիսի մի թանգազին հիմնարկ պահել, ավելի լավ է մեր չերիտա-
սարգներին ուղարկել Ռուսաստան սովորելու» (միապետութեան ժամանակ
Յերեանի և Գյումրիի վաճառականներն ու չինովներին հենց այդպես
էյին անում): Այսօր այդ խոսակցութիւնները դադարել են, և բոլորի հա-
մար պարզ է արդեն, վոր համալսարանն անհրաժեշտութիւնն է: Մեր ար-
դյունաբերութեան, գյուղատնտեսութեան ու կուլտուրական շինարարու-
թեան պատկերները բարձրորակ մասնագետների համար այնքան մեծ են,
վոր վոչ թե Համալսարանը փակելու խոսք կարող է լինել, այլ պիտի խո-
սել Համալսարանի աշխատանքները կրկնապատկելու և լեռնապատիկ դարձ-
նելու մասին: Ընդարձակել և հարկավոր մասնավորապես գյուղատնտեսա-
կան ֆակուլտետները: Հողօգտագործութեան իր 5-ամյա պլանով պահանջում է
290 ազդրոնոմ. (սեղից — քիչ է). ասում էք քիչ է, բայց պետք է հայտնեմ,
վոր Համալսարանն այդքան գյուղատնտես հինգ տարում չի կարող տալ,
յեթե միայն իր աշխատանքի վիճակում: Իսկ գյուղատնտեսական ֆակուլտետի վի-
ճակը փայլուն չի կարելի համարել. յերեակայեցեք, մինչև 28 թ. Համալսա-
րանի գյուղֆակը չունեւ իր սեփական տնտեսութիւնը, և կային ընկերներ,
հեղինակավոր ընկերներ, վորոնք ասում էյին — ի՞նչ կարիք կա հատուկ
տնտեսութեան. ուսանողները թող գնան Հողօգտագործութեան տնտեսութիւննե-
րում աշխատեն: Ծանր պայքարից հետո միայն կարողացանք Հողօգտագործու-
թիւնը ստանալ Ձագ տնտեսութիւնը և այժմ գրադաված ենք նրա կազմա-
կերպմամբ:

Քաղաքացիական ինժեներների և հիդրոտեխնիկների պահանջը նույն-
պես հսկայական է: Դեռ չգիտենք, թե մեր քիմիական արդյունաբերութիւնը
բարձրացնելու համար, մասնավորապես ցիանամիդի գործարանի համար,
ինչքան մասնագետներ է պահանջվում: Վերջերս «Правда» թերթում կար-
դացի հետաքրքրական հոդված գերմանական մի գործարանի մասին, վորն
արտադրում է ազոտից պարարտանյութեր: Այնտեղ աշխատում են 20.000
բանվոր և 3000 ինժեներ: Գերմանական կուլտուրական բուրժուազիան ա-
մեն 7 բանվորին մեկ ինժեներ և տվել: Հայաստանն ունենալով եօթն և
լեկտրոններով՝ ունի հսկայական հեռանկարներ քիմիական արդյունաբե-
րութեան զարգացման համար: Համալսարանը պետք է քիմիկոսների կադ-
րեր պատրաստի մեր արդյունաբերութեան կարիքները բավարարելու հա-
մար: Մեր Համալսարանի մյուս յերկու ֆակուլտետները նույնպես ունեն
գոյութեան իրավունք. (սոց-տնտեսական ֆակուլտետը միայն յերեկ կփա-
կենք). նրանք դժվար թե կարողանան սպառող չափով ապահովել հնգա-
մյա պլանով պահանջվող բժիշկներին, դասատուների կադրերը:

Այժմ միքանի խոսք բանֆակների մասին. պետք է ասել, վոր բան-
ֆակների գոյութիւնը, նրանց ձևավորման տեսակետից, համեմատաբար
լավ է: Բատրակների ընդունելութեան խնդիրն եր փոքր ինչ դժվար, բայց
նախապատրաստական կուրսեր կազմակերպեցինք, վոր բավական հեշ-
տացրին բատրակների ընդունելութիւնը: Սակայն բանֆակները կահա-
վորման տեսակետից մնում են տակավին անբավարար վիճակում:

Մենք ունենք նաև յերկու ինդուստրիալ տեխնիկում, յերկու գյուղա-
տնտեսական, 6 մանկավարժական, մեկ կոոպերատիվ և մեկ գեղարվեստա-
կան արդյունաբերական տեխնիկումներ: Սրանցից համեմատաբար լավ պա-
յ-

մասներում գտնվում է կոոպերատիվ տեխնիկումը, շնորհիվ նրա, վոր Հայ-
կոոպը և Հայգյուղկոոպը բավականաչափ ոգնում են նրան: Ինդուստրիալ և
մյուս տեխնիկումները փայլուն վիճակի մեջ չեն, նրանք չունեն սեփական
շինքեր, չունեն լաբորատորիաներ, նրանք հյուր են այս կամ այն շինքե-
րում: Իսկ տեխնիկների պահանջը մեր ժողտնտիստը և մյուս հիմնարկնե-
րը շատ մեծ չափով են առաջադրում: Նկատի առնելով կազմակերպման
դժվարութիւնները՝ Լուսժողկոմատը շատ զգուշ է տեխնիկումների ցանցը
լայնացնելու խնդրում: Յենթադրվում է Լենինականի ինդուստրիալ տեխ-
նիկումը վերակազմել լեռնային շինանյութերի, Ստեփանավանում կազմա-
կերպել կաթնատնտեսական-անասնաբուծական և Յերեանում՝ քիմիական
տեխնիկումներ: Սակայն գլխավոր խնդիրը գոյութիւն ունեցող տեխնիկում-
ների կահավորման խնդիրն է, նրանց աշխատանքն ավելի լավ կազմակեր-
պելու, վորակը բարձրացնելու խնդիրը:

Սրա կողքին հսկայական կարևորութեան խնդիր է մասսայական ար-
հեստագիտական կրթութեան հարցը: Մեր արդյունաբերութիւնը և գյու-
ղատնտեսութիւնը պահանջում են հազարավոր բանվորներ, վորոնք թող
ունենան գեթ տարրական, այբբենական պրոֆեսսիոնալ պատրաստութիւն:
Այս գործի լուծման արդեն դիմել ենք. պետք է բացել բազմաթիվ, դա-
նազան ունեցող կուրսեր՝ բավարարելու համար գյուղի և քաղաքի մեծ պա-
հանջները:

Հսկայական այս խնդիրների լուծման համար անհրաժեշտ է, վոր ա-
մենակոնկրետ կոնտակտ ունենանք տնտեսական որդանների և պրոֆմիու-
թիւնների հետ: Այդ կոնտակտը մինչ այժմ թույլ է յեղել. նոր-նոր միայն
մեր աշխատանքներն այս բնագավառում զուգորդվում են շահագրգռված
հիմնարկների հետ:

Արհեստագիտական կրթութեան վերաբերյալ խոսքս ամփոփելով պետք
է ասեմ, վոր նկատելի բեկում այդ բնագավառում մենք արդեն ունենք,
վոր զալիս է Համ. Կոմ. Կուսակցութեան Կենտկոմի անցած տարվա հու-
լիսյան պլանովից, յերբ վորոշվեց արտակարգ միջոցներ հատկացնել տեխ-
նիկական ԲՈՒՀ-երին և տեխնիկումներին արդյունաբերութեան համար կարճ
ժամանակամիջոցում մասնագետների կադրեր պատրաստելու համար: Միու-
թեան կառավարութիւնը քառասուն հինգ միլիոն արտակարգ գումար հատ-
կացրեց այդ գործը կազմակերպելու համար. մի շարք կազմակերպչական
միջոցներ ձեռնարկվեցին պրոֆտեխնիկական կրթութեան գծով և այդ մի-
ջոցները վերջինը չեն. նրանք ավելի ու ավելի պետք է մեծանան, վորով-
հետև արդյունաբերութիւնը պահանջում է տասնյակ հազարավոր մասնա-
գետներ:

Այդ գիտակցութեամբ է, վոր Կոմմունիստական Կուսակցութեան Կենտ-
րոնական Կոմիտեյի հուլիսյան պլանում իր պատմական վորոշումը հասնեց
պրոֆտեխնիկական լուսավորութեան մասին: Սակայն նույնը չի կարելի ա-
սել գյուղատնտեսութեան վերաբերյալ: Ճիշտ է, Խորհրդային Միութեան ժող-
կոմիտեն ունի նույնքան պատմական վորոշում բերքի բարձրացման խնդ-
րի վերաբերմամբ, վորտեղ գրված են նաև գյուղատնտեսական կրթութեան
խնդիրները, սակայն առաջիկա 29-30 թվականից միայն պետք է սպասել
վորոշ բեկում գյուղատնտեսական կրթութեան գործում: Մենք համոզված

ննք, վոր այս բեկումը կկատարվի և հնարավորութուն կստեղծվի դիմելու աշխատանքների այնպիսի մասշտաբով, վոր կարողանանք առաջիկա տարիների ընթացքում տալ ազդեցություն, ազդեցություններ և ստորին գյուղատնտեսական կրթությամբ այնպիսի կադրեր, վորոնք կարողանան ապահովել գյուղատնտեսութան սոցիալիստական ռեկոնստրուկցիան:

Արհեստագիտական կրթության հիմնարկների ցանցի հետագա տարածումն ու կազմակերպումը պիտի խստորեն համաձայնեցնել արդյունաբերության և գյուղատնտեսութան հնգամյա պլանների հետ:

5. ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՈՒՍԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Միլիոնավոր մասսաները մտել են սոցիալիստական շինարարութան մեջ գյուղում և քաղաքում. այդ մասսաների քաղաքական լուսավորութան մակարդակը բարձրացնելու հարցն ամենասուր կերպով այսօր դրված է որակարգի: Քաղաքի ակումբը, գրադարանը, ընթերցարանը, թատրոնը, խորհրդակցությունը, խորհրդակցությունը, կինոն, ռադիոն — դրանք մի-մի բազմաթիվ սոցիալիստական կենտրոններ են, որոնք պետք է ուժեղ քաղաքում մեր թշնամի իդեոլոգիաների դեմ պայքարելու համար. այնտեղից է, վոր մենք պետք է կոմունիստական դաստիարակութան պրոպեգանդի լույսը տարածենք մեր մասսաների մեջ, պատրաստենք նրանց, վերադաստիարակենք կոմունիստական ուղղությամբ: Ռեկոնստրուկցիայի ընթացքում տնտեսութունը խոշոր կուլտուրական պահանջներ է առաջադրում բանվոր և գյուղացի լայն մասսաներին, անընդհատ սրվում է դասակարգային պայքարը հատկապես գյուղում, աշխատավոր մասսաների կուլտուր-լուսավորական պահանջներն անընդհատ աճում են, բայց հարկավոր չափով չեն բավարարվում: Այս պայմաններում կարևորագույն նշանակություն է ստացել բանվոր և գյուղացի լայն մասսաների քաղաքական լուսավորութան, կոմունիզմի պետական պրոպագանդի գործը: Սակայն այս աշխատանքների այժմյան վիճակը պիտի համարել միանգամայն անբավարար. քաղաքահիմնարկների ցանցն անկաշուն է և անբավարար, նրանց շենքերի դրությունը և աշխատանքների բովանդակությունը կրկնակի անբավարար, նյութական բազան թույլ: Քաղաքական մասսայական դաստիարակութան հիմնարկների (բանվորական կուլը, գրադարան-ընթերցարան, խրճիթ-ընթերցարան, կինո, ռադիո, թատրոն) ամրացման, նրանց աշխատանքների կոնկրետացման և լավացման, տեմպի արագացման և նյութական բազայի ամրացման խնդիրներն ստանում են սուր անհրաժեշտության նշանակություն և պահանջում իրենց լուծումը: Քաղաքական վողջ աշխատանքների մեջ պիտի բեկում կատարել դեթ համեստ չափով ընդառաջելու համար մասսաների կուլտուրական վիթխարի պահանջներին:

Քաղաքաշխատանքների վորակը բարձրացնելու խնդիրը հատկապես այսօր ստանում է առաջնակարգ նշանակություն: Խնդիրն այսպես դնելով՝ պիտի ասել, վոր մասնավորապես խրճիթ-ընթերցարանների ցանցն անբավարար չէ, սակայն խրճիթ-ընթերցարանի ներսը քիչ աշխատանք կա: Բայց գրադարան-ընթերցարանների ցանցը շատ թույլ է Հայաստանում: Կարծես թե մեր բանվորն ու գյուղացին չեն սիրում գիրք կարդալ կամ քիչ են կարդում: Ունենք գավառական քաղաքներ, վորոնք գրադարաններ չունեն, կամ

յեթն ունեն ել, նրանցում նոր գրքեր չկան: Վերջերս յես Գորիսում ծանոթացա գրադարանի հետ և նոր գրքեր շատ քիչ տեսա: Գյուղում առանձնապես գրքի բացը շատ խոշոր է, գիրք չկա գյուղում, գիրքը չի հասել մինչև գյուղացու տունը, մինչև նրա սեղանը: «Մաճկալ» թերթը հասել է, և դա մենք գյուղի կուլտուրական վերելքի ամենալավ նշանն ենք համարում. 15,000 տիրած ունի «Մաճկալը»: Սակայն մասսայական մեր գիրքը 5 հազար է տպվում (սեպտեմբեր-օգոստոս թանգ է). ասում են «թանգ է». գիրքըն այն ժամանակ կեժանանա, յերբ կարգացող շատ լինի: Յերբ Ռուսաստանի Պետհրատը գիրքը տպագրում է 200 հազար որինակ, նա եժան ծախելու հնարավորութուն ունի, իսկ մեր Պետհրատը, վոր հրատարակում է 2—3 հազար որինակ, ստիպված է թանգ ծախել: Դրա համար էլ յես ասում եմ, վոր գրքի տիրաժի բարձրացումը և նրա տարածումը մեր մասսաների կուլտուրականության բարձրացման խնդիրներից մեկն է: Հայկոպի հետ համաձայնության ենք յեկել սպառնալից ցանցի միջոցով գրքի վաճառում կազմակերպելու: Գրքի, ընթերցանութան կուլտուրան բարձրացնելու համար մեծ գործ ունեն կատարելու այն շրջիկ գրադարանները, վոր Լուսավորման այս տարի կազմակերպել են, գործ ունեն կատարելու, և մեծ գործ, նաև խրճիթ-ընթերցարանները, վորոնք պետք է իրենց գրքերի դարակները թարմացնեն նոր գրքերով: Բյուջեյական և արտաբյուջեյական միջոցներով պիտի լուծել այս խնդիրը: Ընդհանրապես պետք է ասել, վոր խրճիթ-ընթերցարաններն իրենց դերը չեն կատարում. առիթ է յեղել ինձ ինչպես մի շարք գյուղական խրճիթ-ընթերցարաններում, և ամեն տեղ վարիչները զանգատվում են, վոր գյուղացիները խրճիթ-ընթերցարան չեն գալիս, վորովհետև այնտեղ վառարան չկա, նրանք գերադասում են զնալ ողաներում, անասունների կողքին նստել: Ընկերներ, ակնհայտ է, վոր ինչ-վոր բեկում է հարկավոր կատարել խրճիթ-ընթերցարանների գործում: Այս տարի մեր ժողովուրդն ընդառաջեց հասունացած պահանջին, և խրճիթ-ընթերցարանների կարգավորման ու կահավորման համար մենք ստացանք արտակարգ կերպով 15.000 ուրլի, իսկ բյուջեյական ճանապարհով 40.000 ուրլի, ընդամենը 55.000 ուրլի: Այս գրամով մենք վերականգնում ենք ամբողջ շարք խրճիթ-ընթերցարաններ, կազմակերպում նրանց աշխատանքը նոր հիմունքներով:

Աշխատանքները խրճիթ-ընթերցարաններում պետք է բարձրացնել, և դրա համար պահանջվում է, վոր խրճիթավարները ինչն ևս բավականաչափ պատրաստ. (սեպտեմբեր-օգոստոս թանգ է). այո՛, վոր թե անգրագետ, շատ ճիշտ է: Այն չափով, ինչ չափով մենք մտահոգված ենք ուսուցիչների վորակի խնդրով, նույն չափով էլ պետք է խրճիթավարներ պատրաստելու գործով գրադվել: Խրճիթավարներն ստանում են ուսուցիչների չափ ուժիկ, վորն անընդհատ բարձրանում է: Պետք է լավագույն ընկերների դնել այդ աշխատանքի վրա:

Այժմ միջանի խոսք թատրոնի մասին: Թատրոնի գործը մինչև վերջին տարին, բացի Յերևանից և Լենինականից, մյուս գավառներում շատ վատ էր դրված: Այս տարի միայն մեզ հաջողվեց կազմակերպել շրջիկ թատրոն՝ մեկը հայկական, մյուսը թուրքական: Այս շրջիկ թատրոնները մտնում են բոլոր գավառները, գյուղեր և կազմակերպում ներկայացումներ:

Միքանի շաբաթ առաջ [redacted] գտնվում էինք Բոլագերան կայարանում և տեսանք, թե ինչպես հայկական շրջիկ թատրոնի դերասանները շալակած իրենց իրերը գնում էին դեպի Ձորագետ. չես [redacted] ասացի. «Տեսնում ե՞ք՝ ինչպիսի պայմաններում են աշխատում շրջիկ թատրոնի դերասանները, պետք է ոժտնդակել այդ գործին»։ [redacted] միանգամայն համաձայնվեց ինձ հետ։ Այդ շրջիկ թատրոնի կազմակերպման համար Լուսավորչությանը հարկավոր նյութական աջակցություն արել է. բայց պահանջվում է, վոր գավառական գործադիր կոմիտեները նույնպես այդ խնդրին պատշաճ ուշադրությունը դարձնեն։

Կինոյի վերաբերյալ նույնը պիտի ասել։ Դուք գիտեք, թե ընկ. Լենինը ինչ խոշոր նշանակություն էր տալիս կինոյին՝ մասսաների կուլտուրան բարձրացնելու գործում։ Բայց մեր գավառներում հաճախ կինոն, տեխնիկ չունենալու պատճառով, չի աշխատում. նույնպես և ռադիոն։ Մի ամբողջ գավառ մի տեխնիկ չի պահում, վոր ռադիոյի և կինոյի գործը լավ գնա։ Համագումարն իր բանաձևի մեջ պետք է շեշտի մասսայական կուլտուրական աշխատանքի այդ կարևոր գործոնների ավելի լավ կազմակերպելու անհրաժեշտությունը։

Ընկերներ, մասսաների դաստիարակության գործի համար խոշոր նշանակություն ունի արվեստն իր բոլոր ճյուղերով՝ գեղարվեստական գրականությունը, յերաժշտությունը, նկարչությունը։ Յես վերն արդեն ասացի գրքի տարածման անմխիթար դրություն մասին։ Գեղարվեստական գրականությունը շատ չնչին դեր է կատարում մեր բանվորա-գյուղացիական մասսաների դաստիարակության գործում։ Շատ քիչ են կարդացվում մեր պրոլետ գրողները, նույնպես և ուղեկիցները։ Նույնը կլասսիկ գրականության մասին պիտի ասել։ Անհրաժեշտ ուշք դարձնելով գեղարվեստական գրքի հրատարակման գործի վրա՝ հարկավոր է մասսայական ընթերցանության գործի մասին նույնպես մտածել։ Ուրախալին այն է, վոր մանուկ սերունդը անհամեմատ ավելի մեծ ընթերցասիրություն ունի և մեր գրադարան-ընթերցարանների լավագույն հաճախորդները նրանք են։ Յերևանի Հանրային գրադարանն որակաւ 700 հաճախորդ ունի, վորոնցից ճշող տոկոսը կազմում են պատանիները։ Փայտուն վիճակում չի յերաժշտական կուլտուրան մասսաներին մոտեցնելու գործը։ Սակայն վորոշ աշխատանք կատարվում է։ Մեր կոնսերվատորիայի բազմաթիվ համերգները կուլտուրական ոգտակար գործ են։ Բայց այդ գործը մեր գյուղում կաղում է յերկու վտանգով, այսինքն համարյա վոչինչ չկա։ Դուք գիտեք, վոր հայերի մասին ասում են, թե նրանք տխուր ժողովուրդ են, և յեթե յերգ ունեն, տխուր մոտիվներով են։ Պետք է ստեղծել աշխուժ հեղափոխական յերգ։ Յերաժշտությունը խոշոր նշանակություն ունի մեր մասսաների ակտիվությունը բարձրացնելու տեսակետից։ Պետք է ուշադրություն դարձնել այս գործի վրա և յերաժշտությունը շալակություն չհամարել, ինչպես այդ յերբեմն նկատվում է։ Մեր Պետհրատի սկսած մասսայական յերաժշտական հրատարակման գործը, այս տեսակետից, պիտի համարել շատ կարևոր մի ձեռնարկ։

Թատրոնի մասին խոսելիս յես մոռացա միքանի խոսք ասել Յերևանի և Լենինականի թատրոնների փորձի մասին։ Նրանց մասսայական աշ-

խատանքի հաջող որինակը ցույց է տալիս, թե վորպիսի դաստիարակչական նշանակություն ունի հեղափոխական թատրոնը։ Այստեղ Յերևանում և Լենինականում մենք ունենք կայուն խմբեր հեղափոխական ռեպերտուարով, և վերջին յերկու տարվա ընթացքում այս սրահն ընդլրկել է շատ հազար բանվորներ, նրանց կանանց և յերեխաներին։ Թատրոնը Յերևանի և Լենինականի բանվորի համար դարձել է անհրաժեշտություն։ Այս գործի շարունակությունը պիտի կազմակերպել նաև գավառում։ Շրջիկ թատրոնի գործը հատկապես պիտի դնել ավելի լավ հիմքերի վրա։

Կուլտ-արշավի և բերքարշավի կամպանիաների հաջող փորձը հիմք ընդունելով պիտի ավելի սխտեմատիկ և տեսական դարձնել բանվորական և գյուղացիական մասսաների կազմակերպված մասնակցությունը քաղաքական լուսավորության հերթական և հարվածային ձեռնարկումներին։

6. ԼՈՒՍԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ՍԻՍՏԵՄԻ ՊՐՈԼԵՏԱՐԱՑՈՒՄԸ

Տնտեսության սոցիալիստական ռեկոնստրուկցիայի պայմաններում հարձակողական ուժեղ թափ է ստանում մեր գաղափական պայքարը թըշնամի իդեոլոգիաների դեմ, վորոնք վերջերումս բավական ակտիվ են։ Մեր տնտեսական և կուլտուրական աշխատանքների մեջ սոցոսկում են հակա-հեղափոխական, բուրժուա-նացիոնալիստական իդեոլոգիաներ։ Այդ մտայնությունները սոցոսկում են նաև լուսավորական աշխատանքների մեջ՝ արտահայտվելով շովինիզմի, մենշևիզմ-տրոցկիզմի, դաշնակիզմի, կրոնական և այլն ձևերով։ Նրանց դեմ հարկավոր է կազմակերպել սխտեմատիկ պայքար՝ հակադրելով կոմունիստական-ինտերնացիոնալիստական մեր իդեոլոգիան։ Ժողովրդական լուսավորության բոլոր ողակներում պիտի խտացնել դասակարգային պրոլետարական-ինտերնացիոնալիստական բովանդակությունը։

Պրոլետարական իդեոլոգիայի տեսակետից անհրաժեշտ է ստուգել վողջ մեր աշխատանքները և համաձայնեցնել սոցիալիզմի կառուցման պահանջներին։ Վերջին ժամանակներում աշխուժ կերպով քննվող ժողովրդական լուսավորության սխտեմի վերանայման աշխատանքները կատարվում են հենց այն յեղակետից, վոր լուսավորության վողջ սխտեմը գերազանցորեն ընդառաջի սոցիալիստական տնտեսության պահանջներին և միութենական մասշտաբով յենթարկվի ունիֆիկացիայի (միասնականացման)։ Դպրոցական բոլոր հիմնարկների կապը արտադրական կյանքի հետ պիտի ուժեղացնել, ամրացնել։ Բոլոր աստիճանի և տիպի դպրոցների ուսումնական ծրագիրն ու ուսումնական պլանները պետք է ստուգել, դտել՝ վանելու համար այն ամենը, ինչ խորթ և թշնամական է մեր իդեոլոգիային։ Ժողովրդական լուսավորության վողջ սխտեմը և նրա աշխատանքների բովանդակությունն ու մեթոդները պիտի վերանայել՝ համապատասխան դարձնելու համար պրոլետարական իդեոլոգիային և համաձայնեցնելով սոցիալիստական շինարարության պահանջներին։

Ամբողջ խորհրդային Միության մեջ լուսավորության սխտեմը պետք է միասնականացնել։ Գոյություն ունի լուսավորության յերկու սխտեմ՝ Ուկրաինայի և Ռուսաստանի սխտեմը, վորոնք սուր կերպով մինչև վերջերս պայքարում էին, բայց յերկու կողմերն էլ այժմ գիտակցում են սխ-

տեքները միացնելու անհրաժեշտութիւնը: Սիստեմների միասնականութիւնը կունենա հսկայական նշանակութիւն դպրոցական կյանքի առողջացման համար: Այս տեսակետից նախապատրաստական մեծ աշխատանք է կատարվում ամեն տեղ և հոգնաբեր հրավիրվելու չէ Միութեան մասշտաբով խորհրդակցութիւն լուսավորութեան սիստեմը վերանայելու համար: Հայաստանում նույնպէս կազմակերպված մասսաների առաջ պետք է դնել լուսավորութեան սիստեմի հարցը և քննութեան առնել:

Լուսավորութեան գործի պրոլետարացման մշուս կողմը դպրոցական հիմնարկների աշակերտների սոցիալական կազմի կարգավորման խնդիրն է: Այս խնդրի շուրջը վերջին տարիներում պայքար է կատարվում վոչ միայն դպրոցից դուրս, այլ և դպրոցի պատերի մեջ: Այդ պայքարի հիմքն առողջ է և նպատակ ունի դպրոցական աշակերտութեան սոցիալական կազմը կարգավորել: Սոցիալական ինչ կազմ ունեն մեր դպրոցները: Մեր դպրոցական հիմնարկներում նկատվում է մի հիմնական տենդենց. բանվորների և չքավոր տարրերի յերեխաների տոկոսն անընդհատ ուժեղանում է: Ահա ձեզ մի քանի թվեր. 25—26 թվին բանվորների յերեխաները 4 տոկոս էին կազմում մասսայական դպրոցներում, 26—27 թվին՝ 4,3 տոկոս. 27—28 թվին այդ տոկոսը գրեթե անփոփոխ է մնում: Բատրակների տոկոսն անընդհատ բարձրանում է՝ 25—26 թվին—2.6 տոկոս, 27—28 թվին 3.1 տոկոս, չքավոր գյուղացիութիւնը—25/26 թվին 26.4 տոկոս, 27—28 թվին 28.1 տոկոս: Միջակները 26—27 թվին 37.9 տոկոս, 28—29 թվին 39.6 տոկոս: Միջակների տոկոսն ընդհանրապէս չի պակասում, իսկ ունեւորներինը, ընդհակառակը, իջնում է, և ծառայողներինը բարձրանում: Այժմ մի քանի տվյալներ աշակերտութեան սոցիալական կազմի մասին բարձր տիպի դպրոցներում, գյուղյերիտներում և 2-րդ աստ. դպրոցներում: 7-ամյակներում 26/27 թվին հետեւյալ պատկերն էր. 7-ամյակում 26—27 թվին բանվորների տոկոսը 10.7 էր, իսկ 27—28-ին 14.4 տոկոս. բատրակներինը 26—27 թ. 3.4 տոկ., 27—28-ին 2.0. չքավորների տոկոսը նույն ժամանակամիջոցում 20.9 տոկոսից իջնում է 12.3 տոկոսի, միջակներինը նույնպէս 23.7-ից իջնում է 14.6 և, ընդհակառակը, ծառայողների տոկոսը նույն այդ ժամանակամիջոցում 12.6-ից բարձրանում է 19.6 տոկոսի: Տոկոսների այս փոփոխութիւնը բացատրվում է նրանով, վոր 7-ամյակների ճնշող մեծամասնութիւնը մենք դարձրել ենք գյուղյերիտ դպրոցներ: Գյուղյերիտ դպրոցներում տեսնում ենք այլ պատկեր.—բատրակների տոկոսը 27—28 թվին 2.3, չքավորներինը 37.3, միջակներինը 39.3, իսկ ունեւորների տոկոսն ընդամենը 3.7: Սա նշանակում է, վոր գյուղյերիտ դպրոցն առավելապէս չքավորների և միջակների դպրոց է: Դրութիւնն ավելի աննախանձելի յի 2-րդ աստիճանի դպրոցներում, վորտեղ բանվորների տոկոսը 12.1 է և և այդ տոկոսը մնում է կայուն: Չքավորների տոկոսը՝ 26—27 թվին 12.2, իսկ 27—28 թվին 14.9, միջակները 26—27 թվին կազմում են 12.1 տոկոս. հետեւյալ 27—28 թվին 11.1 տոկոս. ծառայողների յերեխաների տոկոսը 26—27 թվին 31.5, իսկ 27—28 թվին 32.5 տոկոս: 2-րդ աստիճանի դպրոցներում սոցիալապէս հարազատ տարրերի տոկոսը բարձրացնելու խնդիրը հերթական է և պահանջում է իր լուծումը:

Մի քանի տվյալներ արհուլագլխավարական դպրոցների աշակերտութեան սոցիալական կազմի մասին: Համալսարանի ուսանողութեան սոցիա-

լական կազմը հետեւյալ պատկերն է ներկայացնում: Բանվորների տոկոսը 26—27 թ. 6.7, 27—28-ին 5.1, 28—29 ին 10.7: Չքավոր գյուղացիների տոկոսը 27—28 թվին հավասար է 2.1, 28—29—2.5, միջակ գյուղացիների տոկոսը 27—28 թ. 5.7, իսկ 28—29—2.9. ծառայողների տոկոսը 27—28 թվին 6.2, իսկ 28—29 թվին—7.3, 7. այստեղ, ինչպէս տեսնում եք, գերակշռող տոկոսը ծառայողներն են կազմում—7.3 տոկոս: Բայց նրանք բոլորը պրոֆմիութեան անդամներ են, իսկ յեթե վերցնենք նրանց ըստ սոցիալական կազմի, այսինքն թե ով ինչ ծագում ունի, այն ժամանակ բանվորների տոկոսը 27—29 թվին բարձրանում է մինչև 12.5, չքավոր գյուղացիներինը 15.4 տոկոս, միջակ՝ 18 տոկոս, արհեստավորներ 14.2 տոկոս, ծառայողներ—30.4, ունեւորների և հոգեւորականների զավակները 6 տոկոս: (Տեղեւից—բարձր է): Ասում եք բարձր է,—այդ մասին հետո չես կխոսեմ,—բայց, ընկերներ, պետք է միջանկյալ ասեմ, վոր սրանց մեջ կան մի վորոշ մաս կոմսոմոլիստներ և կոմմունիստ ընկերներ: Դպրոցների սոցիալական կազմի կարգավորման խնդրի վրա, ընդհանրապէս առած, պետք է ուշադրութիւն դարձնել դպրոց ընդունելու ժամանակ, յերբ չքավորը գալիս է դպրոց, և յեթե դպրոցում կա, ասենք, մեկ տեղ, այդ տեղն, անշուշտ, չքավորին պետք է տալ: Մեր ընդհանուր դիմն այն է, վոր առաջին աստիճանի դպրոցներում, 7-ամյակում, պետք է ընդունել բոլոր տարրերից, մասնավոր յեթե տեղ կա բոլորի համար: Այդ առթիւ շատ ճիշտ է ասում ընկ. Կրուպսկայան, թե ինչ մեղավոր է յերեխան, յեթե նրա հայրը հացթուխ է յեղել, կամ պապը քահանա. դպրոցում մենք պետք է տեղ տանք բոլորին և կոմմունիստական մշակման յենթարկենք: Վոչ հարազատ տարրերի յերեխաներին չպետք է զրկենք նախական ուսումից:

Սոցիալական կազմը կարգավորելու հիմնական միջոցը այդ է, և ընկ. Կրուպսկայան իր հետաքրքիր հոդվածում «Учительская Газета»-ում այդ խնդիրը ճիշտ կերպով է դնում (այդ հոդվածի թարգմանութիւնը տրգված է «Սորհրդային Հայաստան»-ի աշտրվա համարում), ընկ. Կրուպսկայան ասում է—մեր դպրոցները պետք է դարձնել ամբողջ աճող սերունդը կոմմունիստական վոգով դաստիարակելու միջոց: Յեթե կուսակցական ծրագիրն ասում է՝ սպեցներին պետք է դնել այնպիսի ընկերական մթնոլորտի մեջ, վոր նրանք հնարավորութիւն ունենան աշխատելու, ապա կրկնակի չափերով այդ վերաբերում է յերեխաներին, վորոնց պետք է և կարող ենք կոմմունիստական վերադաստիարակութեան յենթարկել: Յեթե անհարազատ քաղաքացու կամ գյուղացու վորդին մտել է բարձր տիպի դպրոց և յեթե դպրոցում որինակելի աշակերտ է, իրեն հասարակական պարտականութիւնները կատարում է, կոմմունիստական դաստիարակութեան յենթարկվում, նրան պետք է թողնել դպրոցում. նրան չպետք է փողոց շարժել և գցել թշնամիների բանակը: Բայց յեթե ունեւորների հետ միասին գալիս է դպրոց մտնելու չքավորի տղան, շատ պարզ է, վոր յեթե տեղերի թիվը սահմանափակ է, չքավորի յերեխային պետք է ընդունել առաջին հերթին: Ընկ. Կրուպսկայան նույն հոդվածում շատ ճիշտ է նկատում, վոր դպրոցների սոցիալական կազմը պետք է լավացնել վոչ թե արտակարգ միջոցներով, այլ ուժեղացնելով ոգնութիւնը բանվորներին և չքավորներին, իսկ անհարազատ տարրերին պետք է այնպիսի դրութեան մեջ դնել, վորպեսզի նրանցից կարողանանք ստեղծել իսկական խորհրդային քաղաքացիներ:

3452
30900
1000
10000

Վերը չես ասացի, վոր մեր դպրոցներն են սողոսկում, ի միջի այլոց, հակադիմոնիստական գաղափարներ, հակախորհրդային տարրեր: Նման տարրեր չերևում են մասնավորապես Համալսարանում: Յեթե հակախորհրդային այդ արարածը խուլիգան է, յեթե նա նացիոնալիստ է, նացիոնալիստական թույն է տարածում իր շուրջը և այլևս չի յենթարկվում կոմմունիստական ազդեցության (վորովհետև նա արդեն ձևավորված մարդ է), նման դեպքում նրան չենք կարող հանդուրժել:

Ուսանողության և աշակերտության սոցիալական կազմն անբավարար է Համալսարանում և տեխնիկումներում, 2-րդ աստիճանի դպրոցներում և կոնսերվատորիայում. դրա գլխավոր պատճառն այն է, վոր չքավոր տարրերը հնարավորություն չունեն մինչև վերջը սովորելու: Պետք է արձանագրել, վոր մենք շատ սակավ թվով ենք թողնում տալիս Համալսարանում և տեխնիկումներում, իսկ 2-րդ աստիճանի դպրոցներում թողնակառուները ընդունվելն չունենք:

Չքավոր ուսանողներին ապահովելու խնդիրն այս տարի համեմատաբար լավ է լուծվել: Անցյալ տարի Համալսարանում ունեցինք 170 թոշակառու 1250 ուսանողից, իսկ այս տարի արդեն 278 թոշակառու, իսկ թոշակի չափը 27 ուրբուց մինչև 35 ուրբի չե: Թոշակավորների այս տոկոսն, այնուամենայնիվ, չնչին է, ընդամենը 21,8 տոկոս (Ռուսաստանի մի շարք ԲՈՒՀ-երում թոշակավորների տոկոսը հասնում է մինչև 62): Ուսանողների բնակարանային դրությունը նույնպես չափազանց ծանր է. այն հեշտությամբ չի լուծվում Յերևանի պայմաններում:

Բանֆակներում անցած տարի ունեցել ենք 60 թոշակառու, այս տարի 140. տեխնիկումներում անցյալ տարի ունեցինք 263 թոշակառու, այս տարի 380: Այս թվերից ակնհայտ է, վոր թոշակավոր ուսանողների թիվն անընդհատ բարձրանում է: Ահա այն ուղիղ միջոցը, վորով մենք հնարավորություն կունենանք հիմնարկները, մասնավորապես տեխնիկումների և Համալսարանի ուսանողների կազմը կարգավորել: Ընդունելության խնդրի նրկատմամբ նույնպես այս տարի մեծ բեկում ենք մտցրել Համալսարանում և տեխնիկումներում:

Այս տարի Համալսարան ընդունել ենք 70 բանվոր, 2 բարձր, 25 գյուղացի և 181 ծառայող (այդ ծառայողների մեծ մասը բանվորական և գյուղացիական ծագում ունեն), բանֆակներում և տեխնիկումներում ընդամենը ընդունված են 1207 մարդ, վորից 925-ը բանվորներ:

Ուսանողության և աշակերտության ոգտակար հասարակական աշխատանքները, պիտի ասել, բավարար չափով կատարվում են: Կուլտ և բերքաբշակներին մեր ուսանողական և աշակերտական մասսան խանդավառությամբ մասնակցել է: Հենց այսօր հարյուրավոր ուսանողներ և աշակերտներ մասնակցում են գետերի ափերը հեղեղումների դեմ ամրացնելու աշխատանքներին: Աշակերտական կազմակերպությունները նույնպես բավական ակտիվ մասնակցություն ունեն դպրոցական կյանքում, մնում է միայն այդ կազմակերպությունների աշխատանքը կանոնավորել, նրա վորակը բարձրացնել:

7. ՈՒՍՈՒՑՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

Ուսուցչության ճնշող մեծամասնությունը, այսինքն 80—85 տոկոսը, նոր ուսուցչություն է, հեղափոխական շրջանի ուսուցչություն, և միայն 15 տոկոսն ունի մինչև հեղափոխության շրջանի ստաժ: Ծնող տոկոսն ուսուցչության գյուղացիական ծագում ունի, իսկ բանվորական ծագում ունեցող շատ քիչ է: Մասնաշախատ ուսուցչությունն իր գերակշռող մեծամասնությամբ ամբողջապես նվիրված է խորհրդային իշխանությանը: Նա աշխատում է խորհրդային մեր դրոշակի տակ. նա մեր թշնամին չէ, նա մեր լավ բարեկամն է: Ծիշո է, ուսուցչության մեջ կան նաև անհարգալից գաղափարներով տարված մարդիկ. մարդիկ, վոր կպած են հին ազգայնական մշտայնությունների, մտայնությունների, վորոնք յերբեմն-յերբեմն արտահայտվում են նրանց աշխատանքների մեջ: Մենք, հարկավ, պայքարում ենք այդ մտայնությունների դեմ և տանում դպրոցն այդ անհարգալից մտայնությունից ազատելու քաղաքականություն: Սակայն պատահում է և այն, վոր այդ անհարգալից մտայնությունը հետևանք է լինում չիմանալու, գիտակցության պակասության: Կան ուսուցիչներ, վորոնք բավականաչափ չեն հասկանում, ուրեք չեն հասկանում, վորոշ խնդիրներ, ինտերնացիոնալիստական դաստիարակության գաղափարները, նացիոնալիզմի դեմ պայքարելու մեթոդները և այլն: Անկեղծ կերպով մոլորվողներ կան: Այդ անկեղծ կերպով շեղվողներին մենք պետք է վերադաստիարակենք: Իսկ յեթե կան այնպիսիներ, վորոնք անուղղելի չեն և մեր դպրոցական կյանքը կազմալուծում են, նրանց հակախորհրդային վարքը պետք է դնել ուսուցչության առաջ, նրա քննության նյութ դարձնել: Ուսուցչությունն ինքը պիտի դնե ինքնազտման հարցը անհարգալից տարրերից: Ուսուցչությունն ինքը պիտի ասի և վորոշի, թե ով է անուղղելի, հակախորհրդային տենդենցներ ով է տանում:

Նորից եմ ասում. ուսուցչության ճնշող մեծամասնությունը լույս է, պետք է գնահատել նրան, պետք է շրջապատել նրան բարեկամական մթնոլորտով, ստեղծել նրա լավագույն աշխատանքի համար համապատասխան պայմաններ: Իսկ այս հարցի կողքին դրվում է ուսուցչության նոր կազմերը պատրաստելու խնդիրը: Բազմաթիվ ուսուցիչներ ունենք, վորոնք 7-ամյա կրթություն ունեն, միջնակարգից ցածր. նրանց հարկավոր է անցկացնել զանազան կուրսերով, վերապատրաստել քաղաքականապես և մանկավարժական տեսակետից, վորոշ գիտելիքներ տալ, լրացնել նրանց գիտության պակասը: Սակայն հիմնական աշխատանքն այն է, վոր նոր կադրեր պատրաստենք մանկավարժական տեխնիկումների միջոցով: Մենք ունենք 6 մանկավարժական տեխնիկում. այս տեխնիկումները, յեթե կարողանանք լավ կազմակերպել, կարող են ապահովել նոր կադրեր տալու գործը:

Ուսուցչության այս տարվա աշխատավարձը հավասար է մինչպատերազմյանի 63 տոկոսին: Նրա կենցաղային պայմանները գյուղում շատ ծանր են: Բնակարանի, վառելիքի, անզամ սոսկ հացի խնդիրը ցավոտ խնդիրներ են, վոր մեծապես անդրադառնում է ուսուցչության աշխատանքի վրա: Ձանգեղուրի խորհուրդների համագումարում պատգամավորներից մեկը պատմում էր, վոր գյուղական մի ուսուցիչ հաց չգտնելով ցորեն է խաշում և նրանով կերակրվում: Ուսուցիչները յերբեմն տասնյակ կիլոմետր տարածություն են կտրում մինչև շրջանային կենտրոնը հաց գնելու հա-

մար: Այդ մասին դառնադիրն մի նամակ եմ ստացել Ղամարլվի շրջանի մի ուսուցչից: Համաձայնվեցեք, վոր վերին աստիճանի աննորմալ լերկույթ ե այս: (Լուսժողովմատը վերջերս ստեղծեց հասուկ ֆոնդ՝ հացի—2000 փութ և բաշխեց ուսուցիչներին): Կարծում եմ՝ Հայաստանում չկա այնպիսի գյուղ, վոր չկարողանար ուսուցչին կերակրել: Յեթե նա հաց չի ստանում, յեթե նա կանոնավոր բնակարան չունի և յեթե նա մի քիչ տատանվող մարդ ե—կարող ե գնալ կուլակի մոտ, նրա մոտ լավ կերակրվել և նրա գաղափարական ազդեցությանը յենթարկվի: (Ձայնե՛ր տեղից—այդպիս ել անում են): Այո, գուցե անում են, բայց բարեբախտաբար շատ քչերը, իսկ հիմնական մասը ուսուցչության հերոսաբար տանում ե իր աշխատանքները: Մարդիկ կատարում են հսկայական կուլտուրական-հասարակական աշխատանքներ, մասնավորապես այս տարի ուսուցիչները շատ մեծ յեռանդ են ցուցաբերել հասարակական աշխատանքների գծով: Նրանք կատարյալ իրավունք ունեն պահանջելու ստեղծել իրենց համար կենցաղային նորմալ պայմաններ: Ուսուցչության անապահով դրություն հետևում ե այն, վոր շատ ուսուցիչներ ունեն սեփական տնտեսություններ: Բնական ե, վոր նրանք իրենց յեռանդի մի մասը դարձնում են սեփական տնտեսության վրա: Մասնայական ուսուցչության աշխատավարձի բարձրացմամբ, կենցաղային պայմանների լավացմամբ և այլն պիտի ստեղծել և կստեղծենք այնպիսի դրություն, վոր բանվոր-գյուղացիական լերիտասարդության լավագույն մի մասը կենտովի այդ ասպարիզը, կուլտուրական հեղափոխության շատ կարևոր այդ ֆրոնտը:

8. ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԼՈՒՍԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ԱԶԳԱՅԻՆ ԿՈՒԼՏՈՒՐԱՅԻ ԿԱՌՈՒՑՄԱՆ ՏԵՍԱԿԵՏԻՑ

Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը ամբողջ շարք ժողովուրդների ազատեց ցարիզմի մեռցնող քաղաքականությունից, ամբողջ շարք ժողովուրդներ կուլտուրական նոր կյանքի բարձրացան. մի շարք ժողովուրդներ նորոնոր միայն ստեղծեցին այլություն, ստեղծեցին գրականություն: Կենդանի որինակը մեր առաջ ե, Հայաստանում: Քրդերը մինչ վերջին շաբաթներն այլուրեն չունեցին. այդ ժողովուրդն այսօր արդեն սեփական այլուրեն ունի և ստանում ե կուլտուրական զարգացման հնարավորություն: Միացյալ ջանքերով Ադրբեյջանի ժողովրդական Լուսավորության Կոմիտեներին հետ միասին կարողացանք քրդերի համար այլուրեն ստեղծել: Հարկան Ադրբեյջանի նոր այլուրենը, վորը կազմված ե լատինական այբուբենի հիմքի վրա (քրդականը նույնպես լատինական հիմքով ե կազմված), կատարյալ հեղաշրջում մտցրեց նրա կուլտուրական վողջ աշխատանքների մեջ:

Առաջադրելով ժող. լուս. խնդիրների անխցելի, շատ սերտ կապը տնտեսության սոցիալիստական վերակազմավորման խնդիրների հետ՝ դրանով չենք ժխտում, չենք հեռացնում ժող. լուս. խնդիրները չուրաքանչյուր տրվյալ ժողովրդի կոնկրետ միջավայրից: Խորհրդային Միության ժողովուրդների տնտեսական կյանքի վերակազմավորման միասնական պլանն ստեղծում ե ընդհանուր տնտեսական հիմք ժողովուրդների կուլտուրայի շինարարությանն անհրաժեշտ կոմունիստական միասնականության համար: Ժող. լուս. սիստեմը վերանայում ե նրա տնտեսության սոցիալիստական վերակազմավորման տեսակետից և առաջադրել ենք այդ սիստեմի ունիֆիկացիայի խնդիրը, բայց այդ վերանայումը պետք ե կատարենք և կկատարենք վույթե բացասելով, այլ, ընդհակառակը, ԽՍՀՄ ժողովուրդների և հանրապետությունների՝ ազգային ըստ ձևի, պրոլետարական ըստ բովանդակության՝ կուլտուրական զարգացնելու և ամրացնելու ուղղությամբ: Այս խնդրի մասին ընկ. Ստալինը (նրա նամակից վերը բերված ցիտատի շարունակության մեջ) ճիշտ կերպով ասում ե հետևյալը.

«Իսկ դրան (պարտադիր ընդհանուր նախնական ուսման) անհնար ե հասնել առանց նրա, վոր ազգայնացման լենթարկվի կուսակցական, խորհրդային, տնտեսական, դպրոցական ապարատը: Ինչհետև՝ Վորովհետև ժողովրդական մասսաները կուլտուրական զարգացման ուղղությամբ կարող են առաջադիմել իրենց մայրենի լեզվով միայն: Այդ ե հիմքը կուլտուրայի ազգային ձևերի ծաղկման. հենց այստեղ ե նաև կառավարության պաշտպանության և հովանավորման քաղաքականությունը այդ կուլտուրայի նրկատմամբ—ապարատի և այլն ազգայնացումը ընդգնեմ վելիկոուսական շովինիզմի»:

Այս հիմնական դրությունից բխում են միջանի պրոբլեմներ.

ա) Կուլտուրական միության պրոբլեմ:—Ժողովուրդների կուլտուրական մակարդակը տարբեր ե՝ հետևանք ցարիզմի գաղութային և ուսականացման քաղաքականության: Պետք ե վերջ տալ այդ դրության մնացորդներին, վոր տակավին բավական նկատելի յեն: Անելիքը—բոլոր ժողովուրդների կուլտուրական բարձրացնել, հերքելով ժողովուրդների կուլտուրականության հավասարաչափ (հավասար տոկոսով) զարգացման թեորիան: Վորքան հետաքննեց, անգրագետ ե տվյալ ժողովուրդը, այնքան ավելի պիտի արագացնել նրա կուլտուրական զարգացման տեմպը (Խորհրդային Հայաստանի պայմաններում թուրքերը և քրդերը): Ազգային փոքրամասնություններին շահերի մաքսիմալ ապահովությունն անհրաժեշտ ե, վորպեսզի նոր կուլտուրայի շինարարությունն ազատվի, անջրպետվի նացիոնալիզմից, շովինիզմի, մեծապետականության մտայնությունների կամ սովորությունների ամեն մի մնացորդից ու ռեցիդիվից:

բ) Ժող. լուս. սիստեմի ունիֆիկացիա:—Միութենական մասշտաբով անհրաժեշտություն դարձած ժողովրդական լուսավորության սիստեմի ունիֆիկացիան—միասնականությունը (այս կամ այն տեղական կամ ազգային մասնակի առանձնահատկությունները չբացասելով) վույ մի կերպ չի նշանակում հրաժարումն մայրենի լեզվից ու կուլտուրայից և մուծումն բոլոր ժողովուրդների համար միասնական և պարտադիր մեկ լեզվի:

գ) Ինտերնացիոնալիստական դասիարակության խնդիրը:—Կուլտուր-լուսավորական բովանդակ աշխատանքների բնագավառում պետք ե զարգացնել խտացնել ինտերնացիոնալիստական դաստիարակության տարրերը: Պիտի խոստովանել, վոր մեր կուլտուր-լուսավորական աշխատանքներին մեջ նացիոնալիստական տարրեր, մոմենտներ սպրդում են: Ուսումնական ծրագիրը, դասագրքերը, դպրոցների պործնական և հասարակական աշխատանքները պետք ե տողրել հականացիոնալիստական վողով, մերկացնելով տվյալ ազգային մեծամասնության բուրժուազիայի և կալվածատերերի դեպ ազգային փոքրամասնությունները վարած շահագործական-նացիոնալիստական քաղաքականությունը: Ազգային կուլտուրաների մշակումը պիտի կատարել կոմունիստական բովանդակությամբ. պետք ե մերձեցնել խորհրդային ժողովուրդների կուլտուրաները: Տվյալ հանրապետության սահմաններում և առանձին հանրապետությունների միջև, տարբեր ժողովուրդների կուլտուրական աշխատանքների, մասնավորապես դպրոցական աշխատանքների, ուսուցչության և աշակերտության փոխադարձ կապը, գոգումը հարևան ժողովուրդների հետ, այն միջոցներից մեկն ե, վորով մենք պետք ե ուժեղացնենք ինտերնացիոնալիստական դաստիարակությունը աշխատավոր մասսաների, հատկապես աճող սերնդի:

Այս վողջ աշխատանքների մոմենտներից մեկն ել այն ե, վոր անհաշտելի պայքարը մեծապետական (վելիկոդերժավի) տենդենցների դեմ պիտի շարունակել՝ վերացնելու համար նրա մնացորդները, վոր տակավին արտահայտվում են:

Չանգեզուրի խորհուրդների համագումարը գնալու ժամանակ, լերկու շաբաթ առաջ, Քուրդիստանի կենտրոն Հաչինում յիս պատահեցի մի ուս յերիտասարդ մասնագետի, վորը գանգատվելով ասում եր. «Մի հիսուն

վերստ գնում ես, մի նոր հանրապետություն ե—նոր լեզվով. չի կարելի արդեք նրանց մի պարտադիր լեզվով միացնել: Ընկերներ, Հայաստանի խորհուրդները 6-րդ համագումարում մենք պետք է ասենք, վոր այդ յերիտասարդ մասնագետի արտահայտած տենդենցները խորհրդային իշխանության ժխտումն են նշանակում, ժխտումն լենինյան ազգային վողջ քաղաքականություն: Այն պայմաններում, յերբ Հայաստանի աշխատավորությունը 25 տոկոսն է գրագետ, իսկ 75 տոկոսն անգրագետ, ժխտել պետական ապաւարտի ազգայնացման անհրաժեշտությունը, մասսաներին մայրենի լեզվով կրթելու անհրաժեշտությունը՝ նշանակում է հակահեղափոխական գործ կատարել: Իսկ նման տենդենցներ արտահայտում են վոչ միայն ռուս չինովնիկները, այլ յերբեմն նաև հայազն մեծապատիվ քաղաքացիներ: Կան մարդիկ հենց այստեղ, Յերևանում, վորոնք խուսափում են իրենց յերեսաներին հայկական դպրոց ուղարկելու, վորոնք ասում են. «Յես ցանկանում եմ իմ յերեսային տալ ռուսական դպրոց. հայերենով նա ինչպիս կարող է ապրել, առաջ գնալ»: (Այդ «առաջ գնալը» նշանակում է կարչերա անել):

Չժխտելով ամենափոքր չափով անգամ ռուսաց լեզվի հսկայական կուլտուրական նշանակությունը, այն, վոր մայրենի լեզվից հետո խորհրդային Միությունը բոլոր ժողովուրդներն առաջին հերթին պիտի յուրացնեն ռուսաց լեզուն, Հոկտեմբերյան հեղափոխության լեզուն, վոր անփոխարինելի կուլտուրական քաղաքական հնարավորություններ է ընձեռում մասսաներին,—այս ամենը ընդունելով և հետևողականորեն այդ քաղաքականությունը տանելով, մենք պիտի կռվենք և վերացնենք մեծապետական այն տենդենցները, վոր յերբեմն-յերբեմն գլուխ են բարձրացնում, տենդենցներ, վորոնց սակավաթիվ կրողներն են հին և նոր մեծապետական չինովնիկները (նրանց մեջ պատահում են նաև կոմունիստներ): Նրանք սխալ և ծուռ են հավանում կամ ուղղակի չեն հասկանում ազգային կուլտուրայի կառուցման հիմնական պայմանները և այդ կուլտուրայի ելույթները, վորի ձևակերպումը տվել է ընկ. Ստալինը «Ազգային ըստ ձևի, պրոլետարական ըստ բովանդակության» հայտնի ֆորմուլով:

Չնայած նյութական կազմակերպչական բոլոր դժվարություններին, մենք պիտի շարունակենք ազգային կուլտուրայի կառուցումը աշուհեմե հատուկ շնչով տալով արվեստների զարգացմանը և գիտական-հետազոտական աշխատանքներին՝ գրականության, պատմության և կուլտուրայի բնագավառներում: Գիտ.-հետազոտական աշխատանքները Հայաստանում մինչև վերջին ժամանակները շատ թույլ են յեղել. մասնավորապես մեր նորագույն պատմության՝ 19-րդ դարի յերկրորդ կեսի և 20-րդ դարի յերկու տասնամյակի շատ բովանդակալից պատմությունը տակավին չունի իր հեղափոխական-մարքսիստական լուսարանությունը: Ընդհակառակը, գոյություն ունի դաշնակցական-Անանույան մի կոնցեպցիա, վոր նացիոնալիստական է և հակահեղափոխական (ու հակագիտական) և վորը այս կամ այն ձևով փաճրով սողոսկում է մեր դպրոցը, մեր աշխատանքների մեջ, Անհրաժեշտ է ծավալել մարքսիստական պատմագիտական աշխատանք՝ նրան լծելով մեր առկա ուժերը և միջոցներ ստեղծելով՝ պատրաստելու համար նոր ուժեր: Հայոց նորագույն պատմության հեղափոխական-մարքսիստական լուսաբանությունը գործը գիտական և քաղաքական մեծ կարևորություն ունի. մեր ընդհանուր կուլտուրական շինարարության մեջ այն չենք կարող համարել մի գործ, վոր կարելի չէ լուծել տասը տարի հետո:

9. ԱՇԽԱՏԱՆԲ ԱԶԳԱՅԻՆ ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԵՋ

Լուսժողովրդատի հիմնական հոգատարություն խնդիրն է յեղել ազգային փոքրամասնությունների մեջ տարվող կուլտուր-լուսավորական աշխատանքը: Մեր դժով ես հարկավոր եր ծավալել սխտեմատիկ և լուրջ մի աշխատանք՝ վոչնչացնելու համար անցյալի տխուր ժառանգությունները, վերաց-

ներու համար մինչխորհրդային Հայաստանում տիրող փոխադարձ անվրատահություն և թշնամության մթնոլորտը: Այդ մտքով մենք աշխատանք կատարել ենք, վորն աննշան համարել չի կարելի: Ազգային փոքրամասնությունների դպրոցական ցանցի ծավալման գործում մենք բռնել ենք արագ տեմպ:

Ահա մի քանի թվեր, վոր պատկերում են ազգ. փոքրամասնությունների դպրոցական ցանցի զարգացումը.—

26—27 ուս. տար. թյուրքական Ա. աստ. դ. 89, 2860 սով., ռուսական 21, 1705 սով., քրդական 11 դ. 313 սով., 26—27 ուս. տար. թյուրքական Ա. աստ. դ. 95, 3145 սով., ռուսական 24 դպրոց 2213 սով., քրդական 12 դպրոց 366 սով., ընդամենը ամբողջ Հայաստանում 26—27 ուս. տ. 129 դպրոց 5384 սով., 27—28 ուս. տ. 139 դ. 6213 սով.: 7 ամյակ 3, դ. յերիտ 3, Բ. աստ. 2, 1129 սովորող: 27—28 ուս. տարում կային թյուրքական 117 դպ., 1 տեխնիկում, 1 բանֆակ, 31 ռուսական դպրոց, 19 քրդական, 4 ասորական:

Թյուրքական դպրոցներում շատ լուրջ խնդիր է ուսուցչության խնդիրը: Մենք բաց ենք արել հատուկ մանկավարժական տեխնիկում, վորին կից գոյություն ունի ինտերնատ: Լուրջ խնդիր է մեզ համար նաև քրդական ուսուցչություն պատրաստելու գործը: Վորոշ գործնական քայլեր այդ ուղղությամբ մենք կատարում ենք արդեն: Տակավին շատ բան ունենք անելու նաև ասորական և հուևական դպրոցների և ընդհանուր լուս-աշխատանքների համար:

Չլուծված խնդիր է նաև բոլոր ազգային փոքրամասնությունների արհեստագիտական կրթության կազմակերպման գործը: Այս բնագավառում համարչա վոչինչ չենք կարողացել անել մինչև այժմ, բացի նրանից, վոր գոյություն ունեցող տեխնիկումներում ընդունված են նաև մյուս ազգություններից աշակերտներ:

Նույնքան կարևոր են ազգ. փոքր. մեջ տարվելիք քաղաքական լուսավորական աշխատանքները: Այս բնագավառում կատարած աշխատանքները նույնպես բավարար չեն: Շոշափելի գրավում է միայն թյուրքական շրջիկ թատրոնի կազմակերպումը, վորը գլուխ բերինք այս տարի: Հատուկ ուշք պիտի դարձնել ազգ. փոքրամասնությունների խրճիթ ընթերցարանների լավագույն կազմակերպման գործի վրա: Անգրագիտությունը ազգ. փոքր. հասակավոր բնակչության մեջ ել ավելի մեծ է, քան հայերի: Ընթացիկ տարում բավարար չափով ընդգրկել ենք ազգ. փոքր. լիկկայաններում: Բայց այսուհետև ել ավելի պիտի ծավալել աշխատանքները:

Ընդհանուր առմամբ մենք տարել ենք ազգ. փոքրամասնությունների կուլտուրական զարգացումն արագացնելու քաղաքականություն: Բայց չեթե նրա արդյունքները տակավին չեն բավարարում, դա հետևանք է մեր նյութական և մարդկային ռեսուրսների պակասության, թուլության:

Կուլտուրական շինարարության հիմնական պլանը, համոզված ենք, մեզ կտրամադրի շատ միջոցներ՝ ավելի եֆֆեկտավոր դարձնելու համար աշխատանքը ազգ. փոքրամասնությունների մեջ:

10. ՆՈՐ ՈՒՂԻՆԵՐՈՎ

Ընկերներ, գեկուցմանս վերջին կետը՝ վերաբերում է հենց իրեն Լուսժողովրդատի աշխատանքների վորակի խնդրին: Պետք է խոստովանել, վոր ունենք Լուսժողովրդատի և գավառական լուսբաժինների կազմակերպման, նրանց աշխատանքների մեջ մեծ պակասություններ, վորոնք զգալա-

պես ազդում են աշխատանքի վորակի վրա: Յեթե յերկու-յերեք տարի առաջ, յերբ կուլտուրական շինարարութեան տեմպը դանդաղ էր և չերբեմն նույնիսկ կանգ էր առնում—մեր ապագարատը կարող էր բավարարել, սակայն այժմ նրա առաջ դրված են շատ լուրջ խնդիրներ, վորոնք պահանջում են փոփոխություններ մտցնել մեր աշխատանքի մեթոդների մեջ, ավելի վարակյալ և ճկուն դարձնել Լուսժողովրդատի ապագարատը:

Այս տեսակետից Լուսժողովրդատի աշխատանքների մեջ նախատեսվում է վորոշ բեկումն մտցնել: Մեր ապագարատը պիտի համաձայնեցնել առաջադրված խնդիրներին, վերանայելով կազմակերպման և ղեկավարման մեթոդները: Վորոշ աշխուժացում պիտի մտցնել նաև լուսբաժինների աշխատանքի մեջ:

Բայց մեր վողջ աշխատանքների մեջ բեկումն մտցնելու հիմնական պայմանն այն է, վոր մեղ ոգնութեան դա խորհրդային հասարակայնութունը: Կուլտուր-լուսավորական աշխատանքների մեջ պիտի քաշել բանվորա-գյուղացիական լայն մասսաներին, կազմակերպելով նրանց ակտիվ մասնակցութունը լուսավորութեան գործի բոլոր ողակներում: Խորհուրդների համապատասխան սեկցիաների, արհմիությունների, խորհրդային հասարակայնութեան այլ կազմակերպությունների և կուլտ-լուս աշխատանքների մասնակցութեան տարբեր ձևերի (կուլտ-շեֆութուն, մասսայական հավաքույթներ լուսխնդիրների շուրջը, մասսայական այցելություններ, ստուգումներ) միջոցով մեր վողջ աշխատանքները պիտի դարձնել մասսաների քննութեան և հոգատարութեան առարկա:

Այն, մասսաների ինիցիատիվը, նրանց ինքնագործունեցությունը առանձնապես կապիտալն է, վորը պետք է այսօր դրվի մեր կուլտուր-լուսավորական շինարարութեան գործում:

Այդ ուղղութեամբ, ընկերներ, հսկայական անելիքներ կան մեր առաջ: Մենք դեռ նոր ենք միայն այդ գիծը բռնել: Խորհրդային հասարակությունը մինչև վերջին տարին շատ հեռու չէր կուլտուր-լուսավորական խնդիրների լուծմանը մասնակցելուց: Բանվորի չերեխան սովորում էր, բայց նա, բանվորը, գլորոցի կյանքով չէր հեռաքրքրվում: Գյուղացիութեան ինիցիատիվն արտահայտվում էր համարյա բացառապես դպրոցական շինարարութեան մեջ—արտահայտվում զգալի չափերով: Այս փաստից և կուլտ- ու բերք-արշավի հաջող փորձից պարզ է՝ վորպիսի հսկայական նշանակութուն ունի աշխատավոր մասսաների ակտիվ մասնակցությունը ժողովրդական լուսավորութեան գործում:

Ընկերներ, խոսքս վերջացնելով չես համոզված կերպով ասում եմ՝ Կոմունիստական կուսակցութեան լենինյան ճիշտ ղեկավարութեամբ, պետական բյուջեով ստանալով անընդհատ աճող և ամրացող նյութական բազա և բանվոր ու գյուղացի մասսաների, նրանց կազմակերպությունների լայն ինիցիատիվի, ինքնագործունեցութեան ու քննադատութեան մթնոլորտն ունենալով կուլտուր-լուսավորական աշխատանքների շուրջը—այս նպատակով պայմաններում Լուսժողովրդատը բոլոր ուժերը կլարի՝ լուծելու համար և կլուծի կուլտուր-լուսավորական շինարարութեան վիթխարի խնդիրները, վորոնք սոցիալիզմի կառուցման հրատապ խնդիրներն են:

ԳԻՆԸ 15 ԿՈՊ.

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0187687

